

Riba humanista

Carles Miralles

Riba va ser un home de lletres integral. Professionalment, Riba era llicenciat en Filosofia i Lletres per la Universitat de Barcelona des de juny de 1913, i en aquesta Universitat es doctorà el 12 de maig de 1938. Els seus assaigs, estudis i conferències l'acrediten com a filòleg, historiador i comparatista de la literatura, especialment en els camps de les literatures catalana i grega antiga. Però no exclusivament; i complementàriament a aquesta feina, en gran part exercida en l'àmbit de la divulgació i la crítica, però ben informada i rigorosa, Riba esmerçà els seus coneixements filològics en la traducció de textos literaris antics i moderns: grecs, llatins, anglesos i alemanys, principalment¹.

Com a filòleg, és clar que Riba no va trobar cap mestre decisiu a la Universitat, com també ho és que no s'hi va poder especialitzar en res. De fet, de grec a la Universitat només en va estudiar dos cursos i —naturalment, en la situació universitària d'aleshores— no va fer-hi estudis ni en català ni de català. La seva estada a Madrid l'any 1914 per fer-hi el doctorat sembla que l'ajudà a consolidar el seu interès per la pintura², però,

1. Cf. C. MIRALLES, «Carles Riba, home de lletres», *Circulari* 29-30, 1993, pp. 5 ss.; «Carles Riba, home de lletres», *Bulletí dels mestres* 234, 1993, pp. 51 ss.
2. No queden d'aquella estada a Madrid sinó tres mostres epistolars, totes tres a López-Picó (*Cartes de Carles Riba*, recollides i anotades per C.-J. GUARDIOLA, vol. I, Barcelona 1989, pp.33-35; cc. 5-7 = *Epistolari J.M. López-Picó - Carles Riba* a cura d'O. CARDONA, Barcelona 1976, pp. 34 ss; cc. 3, 6 i 8). Totes tres són postals; la primera representa la Danae en tractes amb Zeus en forma de pluja d'or segons la pintà Tiziano i es troba al Museu del Prado (núm. 425) i la segona sembla que era de la Salomé, segons Cardona, del mateix Tiziano —o sigui «Salomé amb el cap del Baptista» del mateix Museu (núm. 428). S'hi afegeix que el dia abans de sortir cap a Madrid (11

malgrat el propòsit que aleshores tenia de fer una tesi sobre Safo, no cal que calculem que la Universitat de Madrid aportés gaire res a la seva formació com a filòleg³. El que sabem de la seva estada a Itàlia l'any 20 també ens el mostra interessat per l'art, i en concret de bell nou per la pintura, però no indica que entrés en contacte amb ambients universitaris ni que hi fes estudis. Sí que contribuï a la seva formació com a filòleg, d'una manera definitiva, la seva assistència, en l'any acadèmic 22-23, als cursos de Karl Vossler a Munic. Hi va estudiar bàsicament Renaixement, francès i italià (amb Vossler), i art alemany també d'aquella època (amb Wölfflin)⁴. De manera, doncs, que la seva formació bàsica com a filòleg Riba la va rebre quan tenia 30 anys i en filologia romànica. Així mateix, la seva entrada com a col·laborador, l'any 1923, a les Oficines Lexicogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans el posava davant d'un treball filològic en l'àmbit del català⁵. Contemporàniament, Riba, que ja havia tra-

de gener de 1914) Riba escrivia una nota també a López-Picó reclamant-li «*Le Greco de Barrès*» (un exemplar de l'onzena edició de *Greco ou le secret de Tolède* de M. Barrès (París 1912) es troba en el catàleg de la *Biblioteca Carles Riba* del servei de catalogació, documentació i arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans: Barcelona 1993, p. 24).

3. J. MEDINA, *Carles Riba (1893-1959)*, vol. I, Barcelona 1989, pp. 32-33 i 175-177.
4. En l'època del viatge a Itàlia Riba estava embarcat en empreses editorials que li prenién molt de temps i es trobava, ell, en un moment d'espera i de crisi, dispers i desorientat. En l'època del viatge a Alemanya veia les coses més clares i tenia plena consciència de la finalitat del seu viatge. De tota manera, pel que fa a l'art, Riba pugué veure l'any 20 una sèrie de pintors que l'acompanyarien tota la vida. Riba, que va ser poc sensible a l'avantguarda artística contemporània, amava l'art, sobretot el de dos moments per a ell culminants, la Grècia clàssica i la pintura del Quatre-cents. És clar que es tracta d'un tema interessant i de fons que no és per a ésser abordat en una nota. Però la manera com aconsella el viatge a Arezzo per Piero della Francesca (carta 36 de 5-IX-20 a Josep Obiols: *Cartes*, vol. I, cit., p. 83) és prou significativa. Com ho és que anys després, a Alemanya, o més tard en altres indrets, anés adquirint monografies sobre Ucello, Boticelli, Mantegna, Michelangelo, Raffaello; del Quatre-cents fins a la plenitud del Cinc-cents, fins a Tintoretto i el Veronese passant pel Tiziano. Sense comptar que de Wölfflin rebé lliçons sobre Dürer (J. MEDINA, *Carles Riba* cit., vol. I, p. 212) —i que es conserva a la biblioteca de Riba un llibre de Wölfflin sobre aquest pintor. I tot plegat havent començat en la nova visió de la vida que apunta en l'època del gòtic, que interessà molt Riba des del punt de vista literari i que està a la base de les virtuts que devia trobar en l'art del Tres-cents, potser molt especialment en l'escultura, en què, entre els grecs i Michelangelo, el devia haver colpit particularment l'art esplèndid de l'escola de Nicolo i Giovanni Pisano, pare i fill, l'obra dels quals Riba havia contemplat a Pisa i sobre els quals compraria a Alemanya la monografia d'A. E. Popp (Leipzig 1922).
5. Riba no entrà a la Filològica fins a l'any 32. La feina que va fer a les oficines lexicogràfiques no ha estat ben establerta, que jo sàpiga. A. MANENT (*Carles Riba*, Barcelona 1963, p. 39) assenyala que la deixà el 1925 quan va haver d'atendre la càtedra de la Fundació Bernat Metge, de manera, però, que a les Lexicogràfiques hi treballà durant dos anys, en els quals es quedà sense la paga de professor de l'Escola de Bibliotecàries i viatjà a París —les vacances, agost i setembre, del 24. D'una carta que li escriví Fabra a finals de setembre fa de fàcil deduir-ne que Riba hi redactava articles i hi cobrava un sou (J. MEDINA, *Carles Riba*, vol. I, p. 224: «A mi, naturalment, em

duït del grec per a l'Editorial Catalana —i, doncs, que havia anat estudiant i practicant pel seu compte aquesta llengua—, col·laborava amb dos volums, els anys 23 i 24, a la Fundació Bernat Metge, i en ells la revisió del text grec, les introduccions i les notes ja demanaven una preparació específica en filologia clàssica —grega, concretament⁶. Quan l'any 1925 Riba acceptava la càtedra de grec que li havia creat Cambó a la Bernat Metge, s'afanyava a explicar-li per lletra a Vossler que es tracta de servir «la finalitat pràctica de formar col·laboradors per a la nostra obra d'incorporació dels clàssics grecs i llatins al català», i que no ho feia perquè es cregués capacitat per fer d'hel·lenista professional («No sóc home de ciència: a Alemanya ho vaig confirmar», li assegurava)⁷. De tota manera, a finals d'aquell mateix any feia un seu segon viatge a París on contactava amb tot d'hel·lenistes prestigiosos, es feia una idea de com anaven els estudis de grec a la Sorbona i aconseguia de Paul Mazon que li permetés fer servir el seu text per a l'*Èsquil* que Riba preparava. No era poca cosa, i és clar que Riba sabia el grec, era home de cultura i podia fer bona impressió. Ara, deduir d'aquests contactes que Riba amplià estudis de grec a la Sorbona o que fou deixeble de Mazon potser fóra un pèl massa⁸. El que sí que havia passat és que, entre Vossler en el camp de la filologia romànica i Mazon en el de la grega, Riba havia trobat, sense pretendre's «un home de ciència», dues referències segures —el que no havia aconseguit de més jove, ni a Barcelona ni a Madrid— i estava en situació, abans dels trenta-cinc anys, de saber on era com a filòleg. Mai no deixaria de considerar-se, crec, un poeta, un escriptor que, en la situació aleshores de la cultura catalana, havia de fer altres feines i de guanyar-se la vida com a home de lletres i professor. Però és evident que, amb la càtedra de la Bernat Metge i amb els referents de Vossler i de Mazon, a més del seu prestigi com a poeta, Riba podia ser considerat un filòleg. I així, en efecte, l'any 1932 Pompeu Fabra deia, de Riba, que era «com a poeta, com a

convindria que tornéssiu com més aviat millor per tal de posar aviat remei a la lentitud desesperadora amb què procedeixen els treballs de redacció del Diccionari»; «quant als vostres honoraris, suposo que haureu rebut ja els de l'agost...»).

6. Que Riba, doncs, havia adquirit pel seu compte, sense altre ajut, d'ençà que havia acabat la carrera. Era un home de lletres que havia practicat la lectura i traducció del grec antic i que s'havia anat informant del més important dels autors que traduïa.

7. *Cartes*, vol. I, p. 290; carta 132 (13-VI-25).

8. El seu bagatge com a hel·lenista era l'assenyalat a la nota 6. Ara bé, veia en la feina a la Fundació un lloc estable i una empresa que realment li complaïa fer. I, per fer-la, s'havia fornit, en el primer i en el segon viatge a París, amb tot de llibres diguem-ne bàsics, manuals de lingüística i antologies: per exemple, els tres manuals d'A. Meillet: *Aperçu d'une histoire de la langue grecque*, París 1920³, *Introduction à l'étude comparative des langues i-e*, París 1924⁶ i *Traité de grammaire comparée des langues classiques*, París 1924, o els dos, escolars, d'E. Tournier, *Cours de thèmes grecs*, París 1899, i *Corrigés du cours de thèmes grecs*, París 1899.

humanista i com a filòleg» que havia estat elegit membre de la Secció Filològica de l'Institut⁹.

La Fundació Bernat Metge tenia la pretensió d'entroncar amb la tradició de l'humanisme català, que havia estat primerenc i basat, massa medievalment, en autors llatins. Un humanista era llavors a Europa algú capaç de llegir amb solvència els grecs i els romans antics, un intèrpret i torsimany dels vells textos que havien sobreviscut durant l'Edat Mitjana i que al Renaixement es posaren d'actualitat justament perquè semblaven servir al projecte d'una nova cultura no teocèntrica sinó basada en l'home¹⁰. La idea que va articular l'humanisme occidental des del Renaixement és precisament aquesta: que els textos clàssics i la tradició i exegesi d'aquests textos atorguen un coneixement de l'home que dona la clau d'una cultura de decidida vocació antropocèntrica.

En el centre de l'humanisme hi pot haver, doncs, la filologia, l'estudi dels textos que són a la base de l'humanisme, després del Renaixement, car el professional del text que és el filòleg pot ben limitar-se al text sense intentar-ne una transcendentalització que, d'una manera o d'una altra, l'humanista emprèn sempre: perquè l'humanista construeix amb els textos un sentit que serveixi per a enriquir la ideologia de l'home: l'humanista creu en l'amillorament de la humanitat —sigui per mitjà de representants seus ben dotats intel·lectualment o bé d'una manera més general— per la cultura, per la cultura necessàriament basada en el consell, que ja havia donat Horaci, de manejar de nit i de dia els clàssics grecs.

Mentre els *studia humanitatis* es van articular a l'entorn del grec i del

9. J. MEDINA, *Carles Riba*, vol. I, pp. 77 i 275 ss. Aquell any 32, i dins dels actes del centenari de Goethe, Riba pronuncià a Girona, el dia 22 de març, una conferència sobre 'Humanisme i poesia'. Riba no li donà mai una forma definitiva, i en el seu arxiu en queda un guió, però el dia 31 'La Publicitat' en publicava un resum que, en opinió de Sullà, és «una reproducció molt fidel del discurs de Riba» (E. SULLÀ, «Dues conferències de Carles Riba», *Faig* 23-24, 1985, pp. 165 ss. = CARLES RIBA, *Obres completes* IV, Barcelona 1988, pp. 125 ss.). Possiblement és simptomàtic que, justament en aquell moment de la seva vida, i sota l'emparedat de Goethe, Riba construís un esbós de la relació entre humanisme i poesia —les dues coses que més li importaven i que ell sabia ja que el definien més bé; de filologia res.

10. Aquest canvi en la visió del paper de l'home en la història Riba el formulava —en la conferència citada a la nota anterior— així: «Déu és referit, deixant aquest d'ésser considerat tan sols en relació a Déu»; notava que això cancel·lava la visió medieval i entenia que és Petrarca «el primer home per al qual aquest problema existeix». En l'arrel mateixa de l'humanisme hi ha doncs, per a Riba, el conflicte amb el cristianisme. I tal com ell ho presenta l'humanisme ve a ser el conjunt de realitzacions culturals que s'estavellen davant d'aquest conflicte o havien de superar-lo. No cal dir que per a Riba l'important és la tensió que en resulta, la difícil empresa de conciliar els opòsits en una síntesi superior —atenta però a les diferències, no simplificadora. Però la referència constant a l'antiguitat entesa com a humanisme és irrenunciable, a la base; la referència «a l'antiguitat en quant planteja problemes essencials a la Humanitat i, particularment, el problema del destí». Perquè sense aquest constant element de contrast, tal com el concebé Goethe, no hi ha tensió, consciència del dolor i del propi destí.

llatí, les humanitats van conservar una unitat i van mantenir una concepció unitària de la cultura, entesa com a creació de l'home que el representa i acaba donant sentit a la seva existència.

És aquí on cal col·locar l'humanisme ribià. En la creença del valor formatiu, a través de la història de cada poble, de la cultura antiga; en la creença que només els pobles que hagin assimilat el llegat dels clàssics poden crear literatures fortes, importants: aquelles en què cada llengua, irreductiblement fixada en estils propis, esdevé creadora d'un esperit i garantia, doncs, d'identitat nacional¹¹.

Des d'aquest punt de vista, la filologia, una disciplina la formació en la qual Riba buscà de perfeccionar i d'aprofundir, no pot ser entesa sinó com un mitjà. La perspectiva unificadora de tota l'activitat de Riba com a home de lletres la dona el seu humanisme, mentre que la filologia és la garantia que la feina ancillar de lectura i interpretació dels textos ha estat feta degudament. Complementàriament, el nord i l'impuls alhora de tota aquesta activitat és, en el cas de Riba, la poesia; per la raó que Riba era poeta i per la raó que ell com molts altres humanistes, no necessàriament poetes, creia que la poesia era el lloc on més irreductiblement es realitza una llengua: fins a produir models perennes de l'esperit que aquesta llengua vehiculi.

De manera que Fabra tenia raó, en anomenar Riba, per aquest ordre, poeta, humanista i filòleg. Ara bé, un cop situat l'humanisme ribià d'aquesta manera general, queda la qüestió d'on cal situar Riba dins dels corrents de l'humanisme del seu temps. En el benentès que la filologia té unes tècniques i s'aprèn dins d'una tradició i amb uns mestres especialitzats mentre que l'humanisme és sempre d'alguna manera creació personal, síntesi de lectures i de tracte, fruit del pensament però també conseqüència de les vicissituds de la vida humana.

L'humanisme és el resultat d'una concepció unitària de les Lletres —filosofia, filologia, història— fonamentada en el caràcter modèlic de l'antiguitat clàssica. Però l'humanisme pot tenir un resultat teòric —l'estudi, l'assaig— o plantejar-se des de la creació, d'una manera en principi més lliure. Explicar algú un mite des de les seves fonts no és una operació igual a la de servir-se algú del mateix mite en un poema. Ni que ambdues operacions es facin des de l'òptica de l'humanisme, el primer algú és un estudiós, el segon un poeta. La gràcia de Riba és que en ell el filòleg i el poeta convergien en l'humanista. I aquesta característica li dona un lloc excepcional en l'humanisme del segle. Perquè, de fet, l'últim intent de síntesi humanística que es plantejà amb força, des de latituds germàniques, fou l'anomenat tercer humanisme, que venia a consistir precisa-

11. És ja ben il·lustrador al respecte l'article «La nostra expansió literària», editat en el llibre *Escolís i altres articles* (1921 = *Obres Completes* II, Barcelona 1967, pp. 133-134).

ment a buscar un equilibri entra la feina filològica i la valoració estètica, entre l'aproximació a les obres com a història i llur consideració com a literatura¹².

La figura emblemàtica del tercer humanisme fou un alemany, Werner Jaeger, autor d'una obra famosa d'on moltes generacions d'estudiosos han pouat una imatge dels grecs, la *Paideia*. El que els grecs havien fet, el que havien llegat als venidors, quedava allí consagrat en el doble sentit de la paraula paideia, com a educació i com a cultura. I, alhora, els valors d'aquest llegat eren proposats com a paradigma d'actualitat per a l'home contemporani. No cal dir que, des d'aquesta perspectiva, és ben significatiu que Jaeger dediqués els seus últims anys a l'estudi de la manera com la paideia havia estat rebuda pel cristianisme: la Pasqua de 1961 pogué signar el pròleg d'un seu llibre breu però substanciós i ben simptomàtic, *Early Christianity and Greek Paideia*. L'interès de Riba pel cristianisme, en especial després de la guerra, i sobre la base del seu humanisme, fonamentat en la seva feina de filòleg, d'estudiós i coneixedor de textos grecs, ja he assenyalat en una altra ocasió que em sembla un paral·lel simptomàtic de l'evolució de Jaeger —simptomàtic i anterior, de fet¹³. Tornem ara un moment enrera per recordar que a Catalunya l'empresa noucentista d'anar als grecs com a base cultural i formativa fou concebuda des d'un projecte polític, nacionalista. El punt de vista de Riba era que ell, fent el que feia, contribuïa a aquest projecte. L'home de lletres, com a crític de la literatura catalana, com a traductor i com a estudiós dels grecs, el que feia era posar els fonaments, afermant la solidesa de l'edifici que la societat i els polítics anaven construint, se suposava. Les diverses cultures nacionals d'Europa s'han edificat en diàleg amb l'antiguitat: comparant-se cada poble amb els grecs o els romans, els quals han servit fructíferament de model tant al progrés com a la reacció. La història clàssica, i després la literatura dels grecs i dels romans, ha estat sovint com un canemàs sobre el qual s'ha dibuixat la història moderna o sobre el qual s'han analitzat, per tal d'entendre'ls, els esdeveniments contemporanis.

Com en tantes altres èpoques, a l'època de Riba el tracte assidu amb els autors grecs i llatins tampoc no implicava forçosament una decantació ideològica particular. La filologia clàssica i l'humanisme van proporcionar una base al liberalisme i al capitalisme tant com es van aliar amb els feixismes o van provar d'oferir un fonament de prestigi al marxisme. Vincular humanisme i feixisme és ben lícit i respon a la veritat històrica¹⁴. Vincular l'humanisme només o sobretot al feixisme és, en canvi, una fal-

12. C. MIRALLES, *Eulàlia. Estudis i notes de literatura catalana*, Barcelona 1986, pp. 128 ss.

13. *Ibidem*, p. 129. Sobre Jaeger hom pot consultar ara les actes del Congrés d'Illinois de 1990 editades a càrrec de W.M. CALDER III, *Werner Jaeger reconsidered*, Atlanta 1992.

14. L. CANFORA, *Ideologie del classicismo*, Torí 1980.

sedat, una fal·làcia que a voltes s'ha obert camí, en part perquè els intel·lectuals que s'anaren enfrontant al món antic des d'una perspectiva de renovació, d'ençà sobretot dels anys 60, anaven qüestionant el caràcter modèlic de la cultura antiga tal com havia estat mantingut per l'humanisme i, des d'uns plantejaments més tècnics i autolimitats, rebutjaven la tantàlica aspiració a la totalitat que havien maldat per abraçar els humanismes, molt particularment els feixismes.

La consciència de la fragmentarietat del real —i, doncs, dels objectes d'estudi—, que és una característica de la postmodernitat¹⁵, ha anat socavant, entre els estudiosos de lletres i també des de dins dels mateixos classicistes, l'ambició d'universalitat que promovia l'humanisme. Els *studia humanitatis* s'han fragmentat i, perduda la base que els mantenia units, els que els conreen han de fabricar, si volen parlar en general, discursos interdisciplinaris que no sempre són ben vistos pels tècnics de cada àrea implicada i que corren el risc d'acabar perdent de vista l'objecte real d'estudi i convertint el mètode en objecte¹⁶.

Des d'aquesta situació que és la nostra, l'humanisme de Riba esdevé el moment culminant d'una situació, la de llavors, en bona part irreductible a la d'ara. Una situació, aquella, en què l'ambició de l'humanisme i la de la poesia es fonien, per a Riba i sense que això hagués de resultar quimèric als seus contemporanis, en una síntesi cultural¹⁷ que era oferta com a fonament d'un projecte d'individu i de societat, d'un ideari en definitiva moral i polític.

A l'època de Riba els humans, tant els il·lustrats com els que no ho eren tant, estaven acostumats a distingir el temps empíric, en què es cremen i desapareixen les nostres accions, el temps real tal com el vivim, d'un temps absolut, en què unes determinades accions modèliques han estat fixades per sempre: un temps metafísic i transcendentalitzat. D'una manera o d'una altra, des de l'òptica que sigui, l'humanisme assumeix aquesta mena de platonisme segons el qual les formes, les aparences o idees del que fem, ja estaven en els clàssics, en un temps absolut, i no tindran sentit, no reeixiran ni podran perdurar, aquestes nostres accions en el temps empíric, si no les emmotllem en les originals.

15. G. CELATI, «Il bazar archeologico», en el llibre *Finzioni occidentali*, Torí 1986, pp. 185 ss.; G. VATTIMO, *La società trasparente*, Milà 1989.

16. Un plantejament de la problemàtica pel que fa a la història a J. FONTANA, *La història després de la fi de la història*, Vic 1992.

17. L'afany de «totalitat» de l'humanisme i de la poesia fou destacat per Riba (a la conferència citada a la n. 9) en referència a Goethe: «S'ha anat creant un concepte més ampli de l'home; l'interès s'ha estès a tot el que el volta, i l'home s'ha anat sentint cada vegada més com un element conscient al centre d'un tot organitzat; vol comprendre *tota* la vida, i més que comprendre-la, *viure-la*, però amb una consciència sempre alerta. Cap exemple més excel·lent pot trobar-se que Goethe: l'home que ha viscut tots els estats humans, l'home ulls que ha *vist*, i l'home *consciència* que ha *anotat*».

La consciència de la fragmentarietat i el pragmatisme han anat escombrant la concepció humanística tant del camp dels estudis com del de l'acció. Si definitivament o no, el temps ho dirà¹⁸. De fet, qui sap si no hem assistit només a la substitució de models, cada vegada més degradats i fàcils o cada vegada més exòtics. Però és innegable una tendència a restituir la condició de temps empíric als episodis del passat; a considerar els grecs i els romans com a història i no com a models absoluts¹⁹. Però, en contrapartida, és lícit de calcular que potser per això mateix s'han posat, en el centre de l'interès general pel món clàssic o els mites —l'estudi, la interpretació o només la narració dels vells mites— o la història reinventada, novel·lada en una reconstrucció *sub specie aeternitatis*, convertida en mite. Perquè els mites no són de la mateixa manera que els altres objectes d'estudi reductibles a història. Tanmateix, això era aquí adduït només per marcar la diferència amb l'època de Riba, per il·luminar per contrast la manera no conflictiva ni problemàtica com assumia, ell, la tradició humanística.

A la IX de les *Elegies de Bierville* (vv. 15 ss.) Riba explica apassionadament una sèrie de coses que té per irrenunciables en la nostra tradició per a l'home com a ésser civil. L'essencial, car és condició de qualsevol altra, que cada home té dret a créixer «lliure en la seva virtut». En un memorable article recollit a *Escolis i altres articles* (1921), «La nostra expansió literària»²⁰, Riba havia proposat una interpretació del noucentisme com un «renéixer a un Renaixement» en comptes del «renéixer a un Romanticisme» que havia estat la Renaixença. Per possibilitar aquest renaixement sobre unes basès sòlides calia mirar-se les coses amb valor, amb naturalitat: mirar cap al futur des de Catalunya i en català, en definitiva. Per això quan començà de donar-se aquesta actitud, «imperialista», «fou el dia en què la faç de Catalunya es girà tot d'una cap a l'esdevenidor»; d'ençà d'aleshores Catalunya ha avançat molt, creia Riba, en un procés d'«expansió nacional íntegra» del qual «l'expansió literària no és sinó un capítol». No hem de sentir-nos imitadors ni provincians, ve a dir Riba, sinó descobrir-nos a nosaltres mateixos, finalitat per assolir la qual «esperem entre nosaltres que la nostra ambició realitzi la teoria renaixentista de la virtut: l'individu —l'individu català— elaborant-se a ell mateix com la més bella obra a produir»²¹.

Això que Riba anomenava teoria de la virtut és el que informa la virtut de la qual parlava, com acabem de veure, a l'elegia IX. I no cal dir que en

18. Sobre la crisi cap als anys 70, amb especial referència a la cultura catalana, cf. C. MIRALLES, *Lectura de les Elegies de Bierville de Carles Riba* cit., pp. 105 ss.

19. C. MIRALLES, «Sobre la unitat del món antic com a objecte d'estudi», *Homenatge a Miquel Tarradell*, Barcelona 1993, pp. 37 ss.

20. Cf. *supra*, n. 11.

21. *O.C.* II, pp. 133-134.

aquesta concepció renaixentista tal com l'entén Riba s'integren la *uirtus* romana i l'*areté* grega: «Cada ànima», escrivia Riba mateix en el pròleg del primer volum del *Plutarc* de la Bernat Metge, «pot i ha de fer la seva educació, ha de formar la seva virtut treballant-hi de nit i de dia»²². I entenia que «la llibertat política» era condició ineludible de la formació de la virtut; en aquest sentit recollia «l'observació que la seva (*de Plutarc*) galeria d'herois és closa per la fi de les repúbliques grega i romana, és a dir, per la mort de la llibertat política»²³.

Considerem, encara, que aquest concepte de virtut Riba el tenia present a través d'un passatge de l'*Inferno* dantesca (XXVI 112 ss.), una «orazion», un discurs d'Ulisses als seus companys donant-los ànim, després d'haver arribat al límit de les terres, per anar més enllà encara. Té tres tercets, el discurs, i el darrer d'ells, la importància del qual per a la lectura de l'elegia IX ha estat assenyalada per J. P. Verrié²⁴, fa així (vv. 118-120):

Considerate la vostra semenza:
fatti non foste a viver come bruti,
ma per seguir virtute e canoscenza.

Això és l'humanisme ribià, entendre que la concepció grega i romana de la virtut, que informa la de l'Ulisses de Dante, és l'única base des de la qual es pot bastir el canvi de mentalitat, l'actitud «imperialista» que la literatura catalana ha de propiciar, en els seus dies, com a part fonamental «de l'expansió nacional íntegra».

Aquesta il·luminació del concepte que Riba tenia de la virtut, doncs, tal com apareix a l'elegia IX, potser pot ser considerada un exemple simptomàtic del seu humanisme, de per què era rodonament un humanista. Perquè creia en uns fonaments de vigència contínua, per damunt de les interpretacions i els canvis d'època, sobre els quals calia construir la cultura catalana per treure-la del seu provincianisme, per fer-la universal. L'humanista se serví del filòleg per dur a terme aquesta tasca, que quallà destacadament en els versos del poeta. I l'home que era tots tres evolucionà, dins del concepte de «missió», des de la lliçó civil de Sòcrates al lliurament de Jesús als homes²⁵. L'humanisme de Riba pot adduir-se, al capdavant, com a humanisme cristià. Des d'una perspectiva del cristianisme que el fa punt culminant de l'experiència grega —com ho va ser per a Jaeger.

22. *Plutarc. Vides paral·leles* I, 1, Barcelona 1926 (1934²), introducció, p. XXVI.

23. *Ibidem*, p. XXVIII.

24. J.P. VERRIÉ a *Homenatge Carles Riba, 50 anys de les Elegies de Bierville*, edició a cura de D. JOU i V. PANYELLA: *Acta. Quaderns* 13, Barcelona 1993, pp. 20-21. C. MIRALLES, «L'experiència poètica de Carles Riba a l'exili», a AA.VV., *Cinc aproximacions a la cultura del segle XX*, Diputació de Barcelona 1995, pp. 57 ss.

25. C. MIRALLES, *Enlalia* cit., pp. 171 ss.